

6. GÈNERE

Una anàlisi de les transicions juvenils des de la perspectiva de gènere

Sara Moreno i Colom

6.1. Introducció

L'anàlisi de les transicions juvenils des de la perspectiva de gènere implica preguntar-se fins a quin punt els joves i les joves comparteixen les mateixes oportunitats durant l'etapa del cicle de vida que va de la dependència de la infantesa a l'autonomia de la vida adulta. La pregunta és clara i senzilla: existeix igualtat d'oportunitats entre els homes i les dones que formen part de la generació de joves catalans a inicis del segle XXI? Més concretament, els joves i les joves disposen de les mateixes oportunitats per afrontar les transicions educativa, laboral, domiciliària i familiar?

Per tal de donar resposta a aquest interrogant, l'objectiu del capítol és analitzar les condicions de vida i les possibilitats d'accés als recursos (educació, ocupació, temps, participació o salut) de la joventut, a Catalunya, des de la perspectiva de gènere. Aquesta aproximació implica entendre que les diferències entre els homes i les dones no són fruit d'un innatisme biològic sinó resultat d'una construcció social que atribueix característiques diferenciades a masculí i femení. Mentre que el sexe fa referència a les diferències biològiques entre el mascle i la femella, el gènere fa referència a les diferències socioculturals que es construeixen a partir del sexe tot donant peu a les desigualtats entre els homes i les dones.

La majoria d'estudis realitzats des de la perspectiva de gènere apunten un canvi generacional pel que fa a les desigualtats entre homes i dones, que tendeixen a decreixer entre els grups d'edat jove (Moreno, 2008 i Torns i Moreno, 2009). El punt d'inflexió d'aquesta tendència és la igualtat d'oportunitats en l'accés a l'educació. L'augment del nivell educatiu de les joves té conseqüències positives sobre les seves trajectòries laborals i provoca una ruptura amb el discurs que vincula els rols de gènere a les responsabilitats familiars. A diferència de les generacions nascudes durant el franquisme, les generacions de dones joves filles de la democràcia projecten expectatives vitals vinculades al que tradicionalment s'ha considerat l'esfera pública de la societat.

Malgrat aquest canvi generacional en la formulació del projecte de vida, diversos estudis també apunten que les desigualtats de gènere entre la joventut decreixen però no desapareixen. Tal com explica Carrasquer (1998), el model tradicional de l'home guanyador de pa i

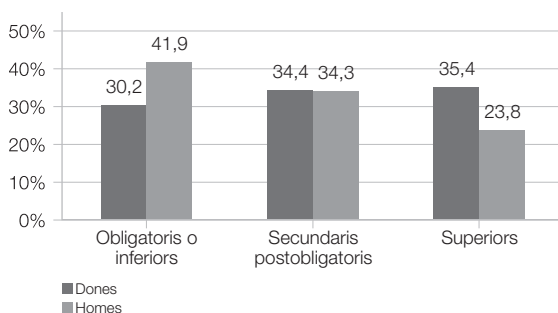
la dona mestressa de casa no reflecteix la realitat de la joventut, principalment, pel canvi en les pautes de comportament femení i no masculí. Al rerefons d'aquesta desincronització en el ritme de canvi, persisteix la desigual distribució del treball domèstic i familiar. Per aquesta raó, el cicle de vida es converteix en una variable clau per analitzar les condicions de vida de la joventut des de la perspectiva de gènere. El fet d'haver-se emancipat, viure en parella i tenir fills menors afecta de manera diferent les trajectòries de transició educativa i laboral dels joves i de les joves.

En aquest capítol es descriuen i s'expliquen els desequilibris que encara existeixen entre els joves i les joves en els diferents àmbits de la vida quotidiana segons l'etapa del cicle de vida. La perspectiva d'anàlisi emprada també considera les diferències existents dins dels mateix col·lectiu d'homes i dones.

6.2. Educació

La igualtat d'oportunitats per accedir a l'educació és una de les millors garanties d'equitat democràtica en la societat actual. Per aquesta raó, el declivi generacional en les desigualtats de gènere està estretament relacionat amb l'augment del nivell educatiu de les dones. D'ençà de la democràcia, s'estén la idea que el règim de benestar ha de facilitar per igual l'accés a l'educació dels fills i de les filles. El resultat és que a principis del segle XXI, el nivell d'estudis de les joves supera el dels joves. Les dades de l'*Enquesta a la joventut de Catalunya 2012* (EJC12) confirmen aquesta tendència: el 35,4% de dones joves té estudis superiors davant del 23,8% d'homes joves. Un fet que explica les diferències en el nivell d'estudis obligatoris, on la presència dels joves (41,9%) supera en més de deu punts les joves (30,3%). La major concentració de dones al nivell d'estudis superiors i d'homes al nivell d'estudis obligatoris posa de relleu dues trajectòries educatives oposades segons el gènere.

GRÀFIC 6.1. Nivell d'estudis finalitzat segons sexe. Joves de 15 a 34 anys. Catalunya, 2012.
Percentatge

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

Aquestes tendències es fan més evidents quan s'analitza el nivell d'estudis de la persona segons si encara està estudiant o no. Mentre que els percentatges coincideixen entre la població que actualment està estudiant, les diferències en el nivell educatiu apareixen entre la població que no està estudiant. La majoria de dones joves que actualment no estudia té estudis superiors (50,5%), mentre que aquest és el cas de només el 33,8% dels homes joves. Contràriament, el 42% dels joves té estudis obligatoris o inferiors front el 26,3% de les joves que es troben en aquesta situació. Unes dades que reforcen el dibuix de dues trajectòries educatives que difereixen segons el gènere i que confirmen un canvi en la transició educativa de les joves front a la continuïtat en la transició educativa dels joves.

TAULA 6.1. Nivell d'estudis finalitzat segons sexe i per relació actual amb els estudis. Joves de 15 a 34 anys. Catalunya, 2012. Percentatge

Sexe	Estudia	Nivell d'estudis			Total
		Obligatori o inferiors	Secundaris postobligatoris	Superiors	
Dones	Sí	39,1	38,3	22,7	100
	No	26,3	23,2	50,5	100
Homes	Sí	39,9	39,9	20,2	100
	No	42,0	24,2	33,8	100
Total	Sí	39,5	39,1	21,4	100
	No	34,3	23,7	42,0	100

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

Tanmateix, cal tenir present que existeixen diferències entre les mateixes joves catalanes que expliquen per què no totes segueixen trajectòries educatives superiors. Entre els factors més explicatius destaca el lloc d'origen i el nivell d'estudis dels progenitors, si bé ambdues variables actuen de manera diferent. D'una banda, entre els joves i les joves que tenen pares nascuts a l'estranger, predominen els estudis obligatoris o inferiors de manera que sembla possible afirmar que la condició de fill/a immigrant afecta igual als homes i a les dones.

TAULA 6.2. Nivell d'estudis finalitzat segons sexe i per lloc de naixement dels progenitors. Joves de 15 a 34 anys. Catalunya, 2012. Percentatge

Sexe	Lloc de naixement del pare i de la mare	Nivell d'estudis			Total
		Obligatori o inferiors	2is post- obligatoris	Superiors	
Dones	Ambdós a Catalunya	28,1	29,1	42,8	100
	Un a Catalunya i l'altre a la resta d'Espanya	22,5	29,4	48,1	100
	Un a l'estranger i l'altre a Catalunya	15,6	65,6	18,8	100
	Ambdós a la resta d'Espanya	24,5	22,7	52,8	100
	Ambdós a l'estranger	52,4	28,4	19,2	100
Homes	Ambdós a Catalunya	35,6	36,0	28,4	100
	Un a Catalunya i l'altre a la resta d'Espanya	40,4	29,8	29,8	100
	Un a l'estranger i l'altre a Catalunya	53,3	24,4	22,2	100
	Ambdós a la resta d'Espanya	34,7	23,3	42,0	100
	Ambdós a l'estranger	57,6	25,4	17,0	100
Total	Ambdós a Catalunya	31,85	32,55	35,6	100
	Un a Catalunya i l'altre a la resta d'Espanya	31,45	29,6	38,95	100
	Un a l'estranger i l'altre a Catalunya	34,45	45,0	20,5	100
	Ambdós a la resta d'Espanya	29,6	23,0	47,4	100
	Ambdós a l'estranger	55,0	26,9	18,1	100

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

D'altra banda, el nivell d'estudis dels pares apareix com una variable clau per explicar la millora en el nivell educatiu de les dones joves. El nivell d'estudis obligatoris o inferiors dels pares es reproduceix en major mesura entre les joves que entre els joves. De la mateixa manera que el nivell d'estudis superiors dels pares es reproduceix en major mesura entre les joves que entre els joves. Per tant, sembla possible afirmar que, amb l'augment del nivell educatiu dels pares, creixen les diferències entre els homes i les dones. Atesa la relació sociològica amb el nivell d'estudis i les condicions materials d'existència, es podria afirmar que quan les dones joves tenen l'oportunitat d'estudiar ho fan més que els homes joves amb les mateixes oportunitats. Per contra, a falta d'oportunitats materials, els homes joves tenen més possibilitats d'estudiar que les dones joves. Aquest darrer cas es pot explicar pel pes del model tradicional de família en l'imaginari dels pares que, davant la manca de recursos, apostarien per l'educació dels fills en detriment de la de les filles. Un imaginari que els fills i les filles assumirien com a propi a l'hora de pensar en el seu projecte de vida.

TAULA 6.3. Nivell d'estudis finalitzat segons sexe i per nivell d'estudis dels progenitors. Joves de 15 a 34 anys. Catalunya, 2012. Percentatge

Sexe	Nivell d'estudis més alt del pare o de la mare	Nivell d'estudis			Total
		Obligatori o inferiors	2is post-obligatori	Superiors	
Dones	Inferiors a obligatori	90,9	**	**	100
	Obligatori	36,6	26,7	36,8	100
	Secundaris postobligatori	28,5	28,1	43,4	100
	Universitaris	23,9	31,8	44,4	100
Homes	Inferiors a obligatori	62,9	37,1*	**	100
	Obligatori	47,4	25,1	27,4	100
	Secundaris postobligatori	40,9	32,1	27,0	100
	Universitaris	31,9	32,6	35,5	100
Total	Inferiors a obligatori	76,9	**	**	100
	Obligatori	42,0	25,9	32,1	100
	Secundaris postobligatori	34,7	30,1	35,2	100
	Universitaris	27,9	32,2	39,9	100

*Dada poc significativa

**No s'inclou la dada atès el reduït nombre de casos que representa

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

Des de la perspectiva de gènere, una altra qüestió important d'analitzar és la segregació segons el contingut dels estudis. Es tracta d'un bon indicador per inferir aspectes relacionats amb la socialització de gènere i anticipar aspectes relacionats amb la inserció del mercat de treball. Les dades de la taula següent mostren com les joves segueixen manifestant més preferència pels camps relacionats amb les ciències socials, l'educació i la salut. Contràriament, els joves persisteixen en l'elecció d'estudis de caràcter més tècnic. Aquestes preferències no es poden desvincular dels estereotips de gènere que persisteixen en la societat en general i en el mercat de treball en particular.

TAULA 6.4. Especialitat dels estudis en curs o finalitzats segons sexe. Joves de 15 a 34 anys. Catalunya, 2012. Percentatge

Sexe	Especialitat d'estudis									
	Educació	Arts i humanitats	Ciències socials, ensenyament comercial i dret	Altres ciències	Mecànica, electrònica i altres tipus de formació tècnica; indústries manufactures i de la construcció	Agricultura, ramaderia i pesca	Salut i serveis socials	Serveis	Altres	Total
Dones	12,6	14,3	34,4	8,3	6,0	0,4	15,3	7,0	1,7	100
Homes	3,3	8,3	24,8	14,8	33,1	2,1	5,0	5,6	3,1	100
Total	7,9	11,3	29,6	11,6	19,5	1,2	10,1	6,3	2,4	100

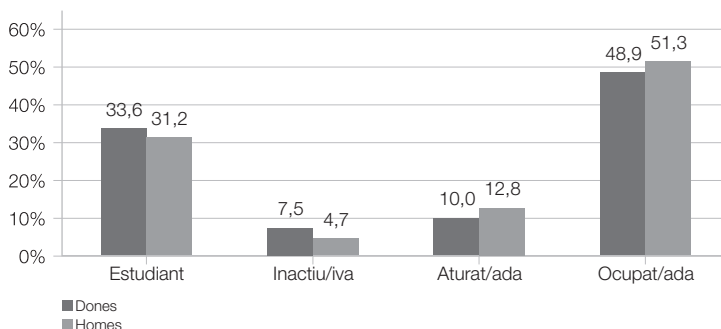
Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

6.3. Treball remunerat

6.3.1. Relació amb l'activitat

És sabut que el capital educatiu facilita la inserció laboral de les persones, també de les persones joves. Amb aquesta lògica, caldria suposar que si les joves tenen un nivell d'estudis més elevat en comparació als joves, elles tindran més fàcil l'accés al mercat de treball i gaudiran de millors condicions laborals. Les dades de l'EJC12¹ posen de relleu lleugeres diferències que no responen a aquesta lògica: la inactivitat femenina (7,5%) és superior a la masculina (4,7%) i l'ocupació masculina (51,3%) és superior a l'ocupació femenina (48,9%). Com s'explica aquesta tendència contradictòria?

GRÀFIC 6.2. Tipus d'activitat principal segons sexe. Joves de 15 a 34 anys. Catalunya, 2012. Percentatge

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

1 Cal tenir present que les dades sobre mercat de treball de l'EJC12 s'han recollit amb un tipus de qüestionari diferent de l'Enquesta de Població Activa (EPA) la qual cosa ajuda a explicar la manca de coincidència amb alguns dels resultats obtinguts que, per tant, no són comparables.

La taula següent aporta alguna pista sobre les raons de la manca de sintonia entre el nivell d'estudis i l'ocupació femenina en comparació a la masculina. Hi ha un 5,1% de les dones joves que tenen com a activitat principal les responsabilitats familiars, situació inexistent en el cas dels homes joves. Per contra, la suma dels percentatges d'atur masculí (12,8%) superen lleugerament els femenins (10,1%) tot invertint la tendència habitual abans de la crisi econòmica en què les aturades superaven els aturats. Un canvi de tendència que s'explica pel fort impacte de la crisi econòmica en els sectors d'ocupació més masculinitzats. Però aquest canvi de tendència sembla que no esborra i, per tant, també conviu, amb una vella tendència femenina a través de la qual l'atur esdevé inactivitat. El global de les dades convida a pensar que, per a una part de les dones joves, les responsabilitats familiars poden convertir l'atur en inactivitat, mentre que els homes es mantenen en la seva condició d'aturats en major mesura. En aquests casos d'absència d'ocupació, es pot pensar que actua el pes dels rols tradicionals de gènere. De fet, altres estudis qualitatius (Moreno, 2009) apunten que algunes dones joves viuen l'atur com una oportunitat per a la maternitat, mentre que els homes joves el viuen com un fracàs de la responsabilitat masculina "guanyador de pa". En qualsevol cas, aquestes dades recorden que per entendre què passa dins del mercat de treball cal saber què passa dins les llars on es distribueix el treball domèstic i familiar.

TAULA 6.5. Activitat principal i secundària segons sexe. Joves de 15 a 34 anys. Catalunya, 2012. Percentatge

Sexe	Activitat (principal i secundària)									Total
	Estudiant sense activitat secundària	Estudiant que treballa	Estudiant aturat/ada	Ocupat/ada sense activitat secundària	Ocupat/ada amb activitat secundària	Aturat/ada sense activitat secundària	Aturat/ada amb activitat secundària	Responsabilitats familiars	Inactius/ives amb altres situacions	
Dones	20,1	13,4	0,4	39,4	9,5	7,5	2,6	5,1	2,1	100
Homes	20,6	10,6	1,1	40,8	10,6	11,4	2,4	0,1	2,5	100
Total	20,3	12,0	0,7	40,1	10,0	9,4	2,5	2,6	2,3	100

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

La influència de les responsabilitats domèstiques i familiars en l'activitat laboral de les dones queda palesa quan s'analitzen els resultats segons el pes del cicle de vida, concretament a partir del fet de tenir criatures. En aquest sentit, és cabdal considerar en quin moment es troben els joves i les joves respecte a la transició domiciliar i familiar. Des de la perspectiva de gènere, s'entén que l'emancipació augmenta el volum de treball domèstic, així com el fet de tenir una criatura fa aparèixer el treball de cura. La responsabilitat d'aquells treballs no remunerats encara recau, majoritàriament, sobre les dones joves, situant-les en una pitjor situació que els seus homòlegs masculins amb relació al treball remunerat. Les dades de l'EJC12 així ho evidencien: mentre que en les parelles sense criatures, les dones ocupades (80,8%) superen els homes (77,4%) i els homes inactius (5,2%) superen les dones (3,3%), en les parelles amb fills disminueix 20 punts el percentatge de dones ocupades

(60,2%) i augmenta 20 punts el percentatge de dones inactives (21,7%). Contràriament, el fet de tenir criatures no afecta els percentatges d'homes ocupats (77,3%) i disminueix el percentatge d'homes inactius (1,7%).

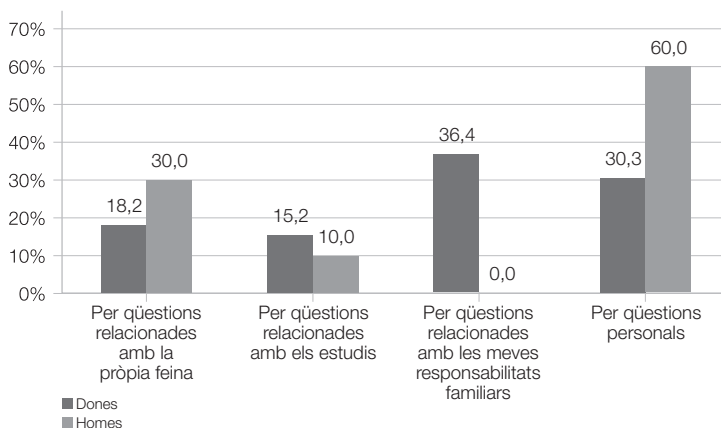
TAULA 6.6. Activitat principal de la població que viu en parella segons sexe i per haver tingut criatures. Joves de 15 a 34 anys que viuen en parella. Catalunya, 2012. Percentatge

Sexe	Té criatures	Activitat				Total
		Estudiant	Inactiu/iva	Aturat/ada	Ocupat/ada	
Dones	Sí	1,0	21,7	17,1	60,2	100
	No	6,3	3,3	9,6	80,8	100
Homes	Sí	3,1	1,7	17,9	77,3	100
	No	7,0	5,2	10,5	77,4	100
Total	Sí	2,0	11,7	17,5	68,7	100
	No	6,6	4,2	10,0	79,1	100

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

Aquest augment de les joves que no treballen ni busquen feina s'explica, novament, pel pes dels rols tradicionals de gènere. La inactivitat per qüestions relacionades amb les responsabilitats familiars és la primera raó entre les dones que han abandonat la feina per decisió pròpia, mentre que és un fet inexistent en els joves inactius, entre els quals predominen les qüestions personals i les relacionades amb la feina. S'observa doncs, com, finalitzada la transició educativa, els rols de gènere fan divergir les trajectòries laborals d'una part de la joventut.

GRÀFIC 6.3. Motiu per deixar de treballar segons sexe. Joves inactius/ives de 15 a 34 anys que van deixar l'ocupació que tenien. Catalunya, 2012. Percentatge*

*Les dades són poc significatives estadísticament però s'ha optat per presentar-les atesa la seva importància analítica.

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

La interiorització del rol femení construït entorn de les responsabilitats familiars per part de les joves inactives i la interiorització del rol masculí construït entorn de les responsabilitats laborals per part dels joves inactius explica les diferències a l'hora d'argumentar per què no es busca feina: elles tenen altres ocupacions, ells no van trobar ocupació i han deixat de buscar-ne.

TAULA 6.7 . Motiu per no buscar feina segons sexe. Joves inactius/ives de 15 a 34 anys. Catalunya, 2012. Percentatge*

Sexe	Motiu per no buscar feina							Total
	Ara no vull treballar, faig el que vull fer	No puc, m'he d'ocupar de les meves responsabilitats	Vaig estar-ne buscant però no en vaig trobar	No n'he trobat cap que s'ajusti a les meves expectatives	No n'he buscat però crec que no en trobaré	No estic bé anímicament per treballar o buscar feina	Altres	
Dones	22,4	42,9	6,1	6,1	2,0	4,1	16,3	100
Homes	9,8	2,4	29,3	2,4	2,4	9,8	43,9	100
Total	16,1	22,6	17,7	4,2	2,2	6,9	30,1	100

*Les dades són poc significatives estadísticament però s'ha optat per presentar-les atesa la seva importància analítica.

*Les dades són poc significatives estadísticament però s'ha optat per presentar-les atesa la seva importància analítica.

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

6.3.2. Segregació vertical i horitzontal del treball

Les desigualtats de gènere també persisteixen entre la joventut ocupada en forma de qualitat de l'ocupació i posició en la jerarquia ocupacional. Malgrat que els percentatges de població ocupada no registren grans diferències segons el sexe, les diferències apareixen quan s'analitza la qualitat de l'ocupació. La temporalitat laboral, que afecta especialment els joves dins del mercat de treball, té més incidència entre les joves ocupades assalariades (29%), que superen en més de sis punts els joves (23,3%). Els contractes temporals estan molt vinculats a determinats subsectors d'ocupació (dins del sector serveis) on la presència de dones i persones joves és molt important. En aquests casos, les dones joves pateixen una doble discriminació.

En termes de segregació vertical, el primer que s'observa és que les dones tenen una menor presència en les categories professionals més altes de la jerarquia laboral. Tot i que l'edat (la majoria de jovent està iniciant la trajectòria laboral) explica els baixos percentatges en els càrrecs de direcció i gerència, els joves pràcticament hi doblen les joves. En canvi, en la categoria de tècnics i professionals, les dones (40,3%) superen en 7 punts els homes (34,4%). Les diferències entrecruades entre aquestes dues categories recorden l'existència d'un sostre de vidre amb el qual ja comencen a topar les dones joves qualificades, ja que la categoria de tècnics i professionals és d'on provenen la gran majoria de directors i gerents. Algunes de les dones que apareixen com a tècniques i professionals, segurament, podrien tenir un càrrec de direcció o gerència.

TAULA 6.8. Categoria professional segons sexe. Joves ocupats/ades de 15 a 34 anys. Catalunya, 2012. Percentatges

Sexe	Categoria professional				Total
	Ocupacions directives i gerencials	Ocupacions tècniques i professionals	Ocupacions mitjanes	Ocupacions elementals	
Dones	2,7	40,3	48,1	8,9	100
Homes	4,3	34,4	50,6	10,7	100
Total	3,5	37,3	49,3	9,8	100

Font: Enquesta a la joventut Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

Les dades de sobrequalificació ajuden a corroborar l'existència del sostre de vidre entre la joventut en la mesura que un 27,2% de dones ocupades ocupa un lloc de treball inferior a les seves qualificacions front el 19,5% d'homes que es troben en aquesta situació. Sens dubte, la sobrequalificació és un fenomen que afecta les generacions joves, cada vegada més formades però amb més dificultats d'èxit professional. Tanmateix, les dades de l'EJC12 posen de manifest que el fet de ser dona augmenta el risc de veure's afectada per aquest fenomen social. Un risc que respon a la contradicció que comporta la millora del nivell educatiu femení en un moment de crisi econòmica i precarització del mercat de treball, però també, a una lògica laboral que segueix discriminant per raó de gènere.

Les conseqüències dels fenòmens anteriors tenen una dimensió material que s'evidencia en les diferències relatives als ingressos. De fet, les desigualtats salarials entre els homes i les dones són una constant del mercat laboral, malgrat els avenços fets durant els darrers anys. Les dades de l'EJC12 permeten comparar el nivell mitjà d'ingressos mensuals (prorratjats en dotze mesos) entre la joventut ocupada. Les desigualtats de gènere hi són rellevants: en el cas de les dones, el salari mitjà és de 1.200 euros al mes, mentre que, en el cas dels homes, el salari mitjà és de 1.418 euros al mes. D'una banda, és cert que el valor més freqüent (la moda) coincideix en els dos casos en 1.750 euros al mes. De l'altra, però, tant la mediana (el punt mig que separa un grup en dues meitats iguals) com la mitjana són més altes entre els nois. Per tant, cal pensar que la diferència de 219 euros entre el salari dels joves i el de les joves no s'explica, només, pel major percentatge de càrrecs directius entre els primers. Contràriament, cal recordar que les dones tenen més presència en els càrrecs professionals i tècnics que correspondrien al segon esglaió de l'escala salarial.

TAULA 6.9. Ingressos del treball segons sexe. Joves ocupats/ades de 15 a 34 anys. Catalunya, 2012. Euros nets mensuals

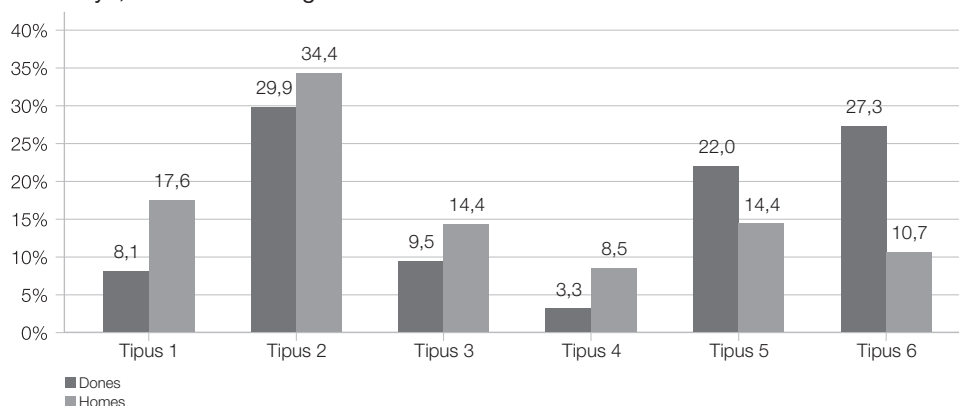
Sexe	Ingressos del treball		
	Mitjana	Mediana	Moda
Dones	1.200 €	1.200 €	1.750 €
Homes	1.419 €	1.400 €	1.750 €

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

Tal com s'ha apuntat en l'apartat anterior, les dones joves no comparteixen entre elles les mateixes oportunitats per fer front a la transició educativa, la qual cosa té conseqüències sobre la seva transició laboral. En aquest sentit, la tipologia d'ocupacions construïda a partir de les dades de l'EJC12 il·lustra el perfil sociològic de les diferents situacions ocupacionals². La majoria de joves enquestades es reparteixen entre el grup 2 i 6. El grup 2 recull el cas de persones assalariades dins del sector del comerç i la indústria amb estudis secundaris i sobrequalificació. El grup 6 recull la situació d'assalariats del sector públic amb estudis superiors sense sobrequalificació. S'observa que el nivell educatiu emergeix com l'element diferencial entre ambdues situacions. Un fet que, com s'ha vist en l'apartat anterior, està estretament vinculat amb el nivell d'estudis i el lloc de naixement dels pares. En aquest sentit, les dades confirmen que la transició educativa i laboral de les joves està molt relacionada amb la classe social d'origen. Una anàlisi més aprofundida permetria analitzar fins a quin punt les possibilitats de mobilitat social encara són més altes entre els joves que entre les joves.

Pel que fa a la resta de grups, s'hi observen diferències de gènere vinculades a les segregacions que persisteixen en el mercat de treball. En termes de segregació horitzontal, d'una banda, s'observa un percentatge més elevat d'homes joves en el grup 1, que inclou persones amb baix nivell educatiu ocupades a jornada completa en el sector de la construcció, la indústria i l'hoteleria. I, d'altra banda, un percentatge més elevat de dones joves en el grup 5, que inclou persones amb baix nivell d'estudis ocupades a temps parcial en activitats administratives i en serveis auxiliars. Més enllà de les diferències de sector, cal tenir present que el fet de treballar a temps parcial o complet té conseqüències sobre els ingressos i les cotitzacions. En termes de segregació vertical, el percentatge d'homes quasi triplica el percentatge de dones en el grup 4, que recull els joves més ben posicionats en el mercat de treball en càrrecs de direcció i gerència.

GRÀFIC 6.4. Tipus d'ocupacions segons sexe. Joves ocupats/ades de 15 a 34 anys. Catalunya, 2012. Percentatge

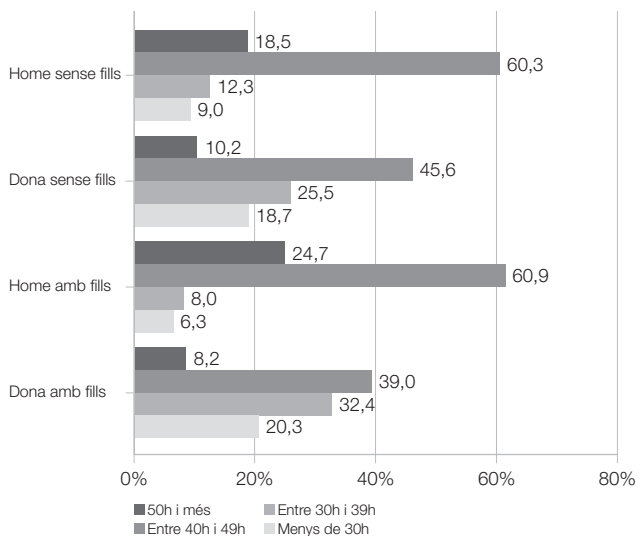
Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

2 Al capítol de Treball d'aquesta publicació (Volum 1) es pot consultar el detall de la tipologia de situacions ocupacionals.

Les dades analitzades confirmen que persisteixen les desigualtats de gènere entre la joventut en la mesura que la millora del nivell educatiu femení no ha equiparat les oportunitats per fer front a la transició laboral. Comparteixen el fet de ser joves i, per tant, de formar part d'un dels col·lectius més vulnerables dins del mercat de treball. Tanmateix, divergeixen en la mesura que la classe social i el gènere segrega les seves trajectòries laborals. D'una banda, la classe social exerceix una influència sobre el nivell educatiu que genera desigualtats dins del mateix col·lectiu de joves. Entre la joventut amb baix nivell educatiu s'observen les conseqüències de la segregació horitzontal tal com evidencien els grups 1 i 5 de la tipologia de situacions ocupacionals. D'altra banda, el gènere exerceix una influència més homogènia en la mesura que diferencia els joves de les joves. Malgrat que les dones tenen millor nivell educatiu que els homes i representen una major proporció de tècniques i professionals, estan pitjor situades en termes quantitatius (temporalitat, treball a temps parcial i ingressos) i qualitatiu (menor accés a les posicions directives i sobrequalificació) dins del mercat de treball. Si bé és cert que les dades de l'EJC12 il·lustren un canvi de tendència rellevant en termes d'atur on, per primera vegada, el masculí supera el femení. L'explicació cal cercar-la en la major destrucció d'ocupació de sectors tradicionalment masculinitzats com la construcció; però també cal pensar que el nivell educatiu, més alt entre les dones, esdevé una millor protecció contra l'atur.

En qualsevol cas, les dones joves segueixen assumint la màxima responsabilitat del treball domèstic i del treball de cura, aspecte que condiciona la seva trajectòria laboral. L'ús del temps és un bon indicador per palesar aquest manca d'igualtat d'oportunitats.

GRÀFIC 6.5. Hores de treball remunerat segons sexe i per haver tingut criatures. Joves de 15 a 34 anys ocupats/ades i que viuen en parella. Catalunya, 2012. Percentatge

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

La taula anterior mostra com varia la jornada laboral segons el moment del cicle de vida. D'entrada s'observa que, amb independència de la fase vital, els joves dediquen més temps al treball remunerat que les joves. I, en segon lloc, s'observa el pes dels rols tradicionals de gènere en el moment de tenir fills tot apuntant una tendència contrària: els homes incrementen les hores dedicades al treball remunerat quan tenen fills, mentre que les dones en la mateixa situació disminueixen les hores dedicades al treball remunerat.

6.4. Mobilitat quotidiana

La persistència dels rols de gènere entre la població jove queda reflectida en tots els àmbits de la vida quotidiana, ja que implica la definició de diferents prioritats i expectatives socials per als projectes de vida individuals. El cas de la mobilitat quotidiana n'és un bon exemple. La majoria de població jove realitza desplaçaments quotidianament (80,2% de les noies i 81,3% dels nois), si bé les raons varien segons el gènere, il·lustrant un ordre diferent de prioritats.

La raó principal dels desplaçaments sempre està relacionada amb aspectes laborals, per bé que manifesta més pes en el cas dels homes (69,1%) que en el cas de les dones (66,2%). En canvi, els estudis esdevenen la segon raó dels desplaçaments de les joves (35,6%), posició que en el cas dels joves l'ocupa l'oci (34,5%). Aquestes dades dibuixen un escenari on sembla possible afirmar que, entre la joventut catalana, les dones realitzen més desplaçaments obligats que els homes. Es tracta d'una tendència que reproduceix els patrons de comportament de les edats més adultes on la responsabilitat femenina del treball de cura limita els desplaçaments quotidians en un entorn de proximitat.

TAULA 6.10. Motiu dels desplaçaments quotidians segons sexe. Joves de 15 a 34 anys. Catalunya, 2012. Percentatge

Sexe	Motiu del desplaçament	Realitza desplaçaments		
		Sí	No	Total
Dones	Estudis	35,6	64,4	100
	Feina	66,2	33,8	100
	Oci	25,8	74,2	100
Homes	Estudis	33,0	67,0	100
	Feina	69,1	30,9	100
	Oci	34,5	65,5	100
Total	Estudis	34,3	65,7	100
	Feina	67,6	32,3	100
	Oci	30,1	69,8	100

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

Aquesta responsabilitat femenina de cuidar queda perfectament evidenciada quan s'analitzen les dades sobre els desplaçaments realitzats per portar les criatures a l'escola: la majoria d'homes no realitza aquest tipus de desplaçament (83,1%) en comparació amb el 47,8% de dones que ho fa.

6.5. Emancipació, treball domèstic i treball de cura

Aquest apartat analitza les transicions domiciliar i familiar des de la perspectiva de gènere. Es tracta d'un aspecte clau ja que, com s'ha vist en els apartats anteriors, la reproducció de les desigualtats de gènere entre la joventut s'esdevé en aquestes subtransicions. En termes d'emancipació, cal preguntar-se si existeixen diferents patrons de comportament entre els joves i les joves. Les dades de l'EJC12 reiteren el que apunten diversos estudis al llarg dels darrers anys: les dones s'emancipen abans que els homes (el 54,4% de noies joves estan emancipades pel 45,6% dels nois).

6.5.1. Emancipació i situació de convivència

El detall de les dades mostra que, majoritàriament, l'emancipació s'inicia a partir dels 25 anys, moment en què també apareixen les diferències de gènere ja que les joves s'emancipen abans que els joves. Si bé el patró de comportament generalitzat és que la transició domiciliària depèn de la transició educativa i laboral, sembla possible afirmar que, en el cas dels joves, és més freqüent allargar l'estada a casa dels pares malgrat tenir feina.

TAULA 6.11. Edat d'emancipació segons sexe. Joves emancipats/ades de 15 a 34 anys. Catalunya, 2012. Percentatge

Sexe	Edat d'emancipació				Total
	Dels 15 als 19 anys	Dels 20 als 24 anys	Dels 25 als 29 anys	Dels 30 als 34 anys	
Dones	9,9	28,1	47,1	14,9	100
Homes	9,7	28,7	43,6	17,9	100
Total	9,8	28,4	45,3	16,4	100

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

La vida en parella també registra diferències segons el gènere. Malgrat que es tracta de la forma de convivència més comuna entre les persones emancipades, el percentatge de dones que viu en parella (72,9%) és més elevat que el dels homes (65,7%). Les raons d'aquesta diferència es poden cercar tant en una emancipació femenina més anticipada en edat, com en un major pes del model familiar tradicional entre les joves a l'hora d'emancipar-se.

TAULA 6.12. Experiència de vida en parella segons sexe. Joves emancipats de 15 a 34 anys. Catalunya, 2012. Percentatge

Sexe	Vida en parella			Total
	No viu ni ha viscut en parella	No viu en parella però hi ha viscut	Viu en parella	
Dones	20,9	6,2	72,9	100
Homes	31,5	2,8	65,7	100
Total	26,2	4,5	69,3	100

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

Tot i així, les dades també posen de relleu un canvi generacional en els patrons d'emancipació femenina. Guanyen importància altres modalitats de convivència més enllà de la parella, pràcticament l'única opció per a les dones durant moltes generacions. En aquest sentit, cal destacar que els joves i les joves viuen sols o comparteixen pis en unes proporcions molt similars.

TAULA 6.13. Situació de convivència segons sexe. Joves de 15 a 34 anys. Catalunya, 2012. Percentatge

Sexe	Situació de convivència							Total
	Llar d'origen	Sol	Pis compartit	Parella sense fills	Parella i fills	Altres situacions de parella i fills	Altres	
Dones	46,9	5,1	4,5	18,3	19,0	2,4	4,5	100
Homes	51,5	6,0	5,6	16,9	13,5	1,8	5,4	100
Total	49,3	5,5	5,0	17,6	16,2	2,1	5,0	100

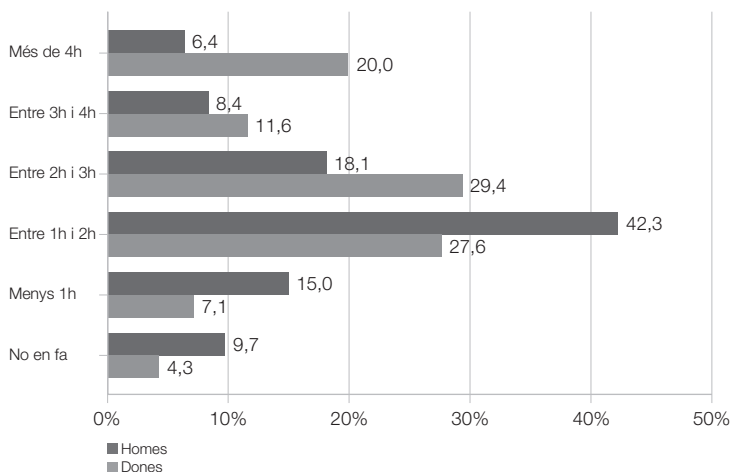
Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

6.5.2. Treball domèstic i de cura

En qualsevol cas, el fet de viure en parella és un factor clau per explicar com i per què persisteixen les desigualtats de gènere entre les generacions joves. La distribució de les responsabilitats del treball domèstic i familiar entre els joves i les joves emancipades condiciona les seves possibilitats d'accés i d'actuació en els altres àmbits de la vida quotidiana, entre els quals destaca el laboral. Per aquesta raó, cal preguntar-se com es distribueix el treball domèstic i el treball de cura entre les persones joves que viuen en parella. Una qüestió que l'EJC12 permet abordar a partir del temps i el contingut de les tasques domèstiques i familiars.

D'entrada, les dades posen de manifest que la majoria de dones joves que viuen en parella dediquen més de dues hores al dia al treball domèstic, mentre que la majoria d'homes joves en la mateixa situació hi dediquen menys de dues hores. En els extrems d'aquestes tendències, cal destacar que un 20% de dones hi dedica més de quatre hores al dia, en contrast al 10% d'homes que directament no realitza treball domèstic.

GRÀFIC 6.6. Hores de treball domèstic en un dia laborable segons sexe. Joves de 15 a 34 anys que viuen en parella. Catalunya, 2012. Percentatge³

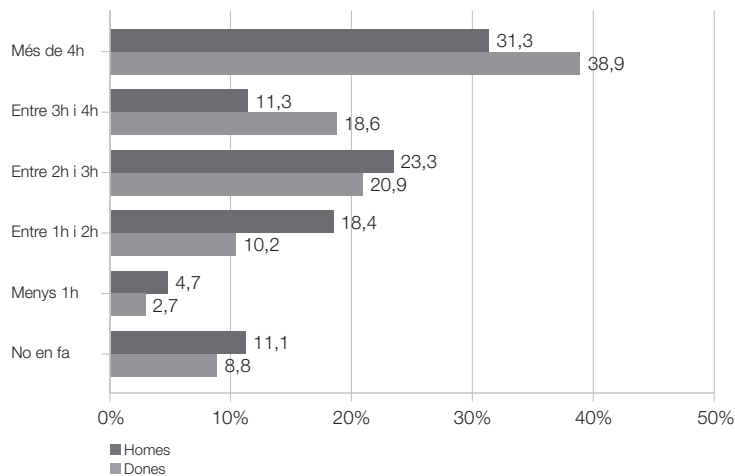
Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

Sovint s'utilitzen les responsabilitats laborals per justificar les absències masculines dins l'àmbit domèstic. Per aquesta raó, és interessant analitzar la dedicació durant el cap de setmana. Com s'observa al gràfic següent, durant els dies festius, globalment les dones segueixen dedicant més hores al treball domèstic, si bé augmenta la dedicació dels homes.

Per tant, es pot concloure que la responsabilitat del treball domèstic sempre és present en la vida de les joves i només apareix en els joves en absència del treball remunerat. En aquest sentit, es podria apuntar l'existència d'un canvi generacional relacionat amb la major implicació masculina amb les tasques domèstiques durant el cap de setmana. Però també caldria subratllar l'existència de la continuïtat generacional en la responsabilitat femenina de les tasques domèstiques quotidianes.

³ Amb relació als trams d'hores, el grup "Entre 1h i 2h" contempla les dedicacions de 60 a 119 minuts, el grup "Entre 2h i 3h" les dedicacions de 120 a 179 minuts i el grup "Entre 3h i 4h" les dedicacions entre 180 i 239 minuts.

GRÀFIC 6.7. Hores de treball domèstic el cap de setmana segons sexe. Joves de 15 a 34 anys que viuen en parella. Catalunya, 2012. Percentatge

Font: Enquesta a la Joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

Ara bé, quan s’analitzen les dades segons l’activitat principal, la hipòtesi del canvi generacional perd poder explicatiu. D’entrada, les dones ocupades dediquen com a mitjana més hores al treball domèstic (1h 50 min) que els homes ocupats (1h 21 min). Per tant, el treball remunerat no és garantia del repartiment igualitari del treball domèstic. Altrament, en absència d’ocupació, en situacions d’atur i inactivitat, augmenten les diferències entre homes i dones posant de manifest el pes dels rols tradicionals de gènere.

TAULA 6.14. Hores de treball domèstic en un dia laborable segons sexe i per activitat principal. Joves de 15 a 34 anys que viuen en parella. Catalunya, 2012. Mitjana de temps diari

Sexe	Activitat principal	Treball domèstic
Dones	Estudiant	2h 56 min
	Ocupat/ada	1h 50 min
	Aturat/ada	3h 32 min
	Inactiu/iva	4h 00 min
Homes	Estudiant	1h 20 min
	Ocupat/ada	1h 21 min
	Aturat/ada	2h 07 min
	Inactiu/iva	1h 18 min

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

Al costat de la situació laboral, el nivell d'estudis es manifesta com una variable clau per explicar les diferències que existeixen dins dels mateixos col·lectius de joves. Tal com mostra la taula següent, el nivell educatiu actua en sentit contrari segons el gènere: en el cas de les joves, més nivell educatiu implica menys hores de dedicació al treball domèstic, mentre que, en el cas dels joves, més nivell educatiu implica més hores de dedicació al treball domèstic. Malgrat que la mitjana d'hores dedicades al treball domèstic no s'arriba a invertir en cap cas, les diferències de gènere són més petites entre les persones que tenen estudis superiors i més grans entre les persones que tenen estudis obligatoris. El conjunt d'aquestes tendències permet apuntar que el canvi generacional respecte a la igualtat d'oportunitats per accedir a l'educació té efectes positius pel que fa a la distribució del treball domèstic entre els joves i les joves. Els homes amb estudis superiors són els que més temps dediquen a les tasques domèstiques, mentre que les dones amb estudis superiors són les que menys temps hi dediquen. En aquest sentit, es pot pensar amb una major corresponsabilització del treball domèstic entre les parelles amb nivell d'estudis alt, però també cal contemplar la possible externalització de part de les feines de casa gràcies a un major poder adquisitiu.

TAULA 6.15. Hores de treball domèstic en un dia laborable segons sexe i per nivell d'estudis. Joves de 15 a 34 anys que viuen en parella. Catalunya, 2012. Mitjana de temps diari

Sexe	Nivell d'estudis	Treball domèstic
Dones	Obligatoris o inferiors	3h 08 min
	Secundaris postobligatoris	2h 43 min
	Superiors	1h 52 min
Homes	Obligatoris o inferiors	1h 21 min
	Secundaris postobligatoris	1h 19 min
	Superiors	1h 38 min

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

Al costat de les tendències generacionals, cal analitzar el pes del cicle de vida en la mesura que condiciona el volum del treball domèstic i del treball de cura. En aquest sentit, s'observen dues tendències rellevants. En primer lloc, que la responsabilitat de tenir cura de les criatures explica l'augment de la mitjana d'hores dedicades al treball no remunerat amb independència del gènere. En segon lloc, que l'efecte increment que comporten els fills és molt més elevat en el cas de les mares (que incrementen més d'una hora el temps dedicat al treball domèstic) que en el cas dels pares (que augmenten la dedicació mitjana 30 minuts). Aquestes dades posen de manifest el pes de la variable cicle de vida per sobre del pes de la variable generació: és a dir, la maternitat i la paternitat accentuen les diferències de gènere entre la joventut. Més enllà de l'edat i el context social en què la joventut ha crescut, sembla que les circumstàncies vitals en termes de responsabilitats laborals i familiars subratllen les diferències entre els joves i les joves.

TAULA 6.16. Hores de treball domèstic en dia laborable segons sexe i per haver tingut criatures. Joves de 15 a 34 anys que viuen en parella. Catalunya, 2012. Mitjana de temps diari

Sexe	Fills	Treball domèstic
Dones	Sí	2h 57 min
	No	1h 43 min
Homes	Sí	1h 43 min
	No	1h 15 min

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

La taula següent mostra la distribució de les tasques concretes del treball domèstic.

TAULA 6.17. Responsabilitat en les tasques domèstiques segons sexe. Joves de 15 a 34 anys que viuen en parella. Catalunya, 2012. Percentatge

Sexe	Tasca	Responsabilitat de les tasques domèstiques							Total
		Sempre o gairebé sempre jo	Els dos, però jo més habitualment	Ens ho repartim equitativament	Els dos, però la meua parella més habitualment	Sempre o gairebé sempre la meua parella	Una altra persona de la família*	Una altra persona remunerada*	
Dones	Cuinar	49,6	13,6	19,8	5,9	10,2	0,7	0,2	100
	Comprar	23,8	13,0	48,4	6,3	7,9	0,7	0,0	100
	Netejar la llar	35,1	22,4	28,1	4,1	4,1	0,5	5,7	100
	Rentar la roba	58,9	12,1	19,4	3,0	5,3	0,5	0,7	100
	Gestions familiars	30,5	5,2	33,9	8,7	20,9	0,7	0,2	100
	Reparacions de la llar	7,9	1,6	12,2	9,7	57,9	4,5	6,1	100
Homes	Cuinar	15,9	15,1	26,9	15,1	25,2	1,7	0,2	100
	Comprar	8,4	11,2	55,7	14,2	9,5	1,1	0,0	100
	Netejar la llar	3,4	6,0	35,1	28,6	21,1	1,1	4,7	100
	Rentar la roba	3,0	6,5	31,8	17,4	37,8	2,8	0,6	100
	Gestions familiars	24,9	15,5	36,7	8,1	13,8	1,1	0,0	100
	Reparacions de la llar	62,9	12,9	12,3	1,5	3,4	1,7	5,2	100
Total	Cuinar	34,3	14,2	23,0	10,0	17,0	1,2	0,2	100
	Comprar	16,8	12,2	51,7	9,9	8,6	0,9	0,0	100
	Netejar la llar	20,7	15,0	31,3	15,2	11,8	0,8	5,3	100
	Rentar la roba	33,6	9,5	25,0	9,5	20,1	1,6	0,7	100
	Gestions familiars	28,0	9,8	35,1	8,4	17,7	0,9	0,1	100
	Reparacions de la llar	32,9	6,8	12,3	6,0	33,1	3,2	5,7	100

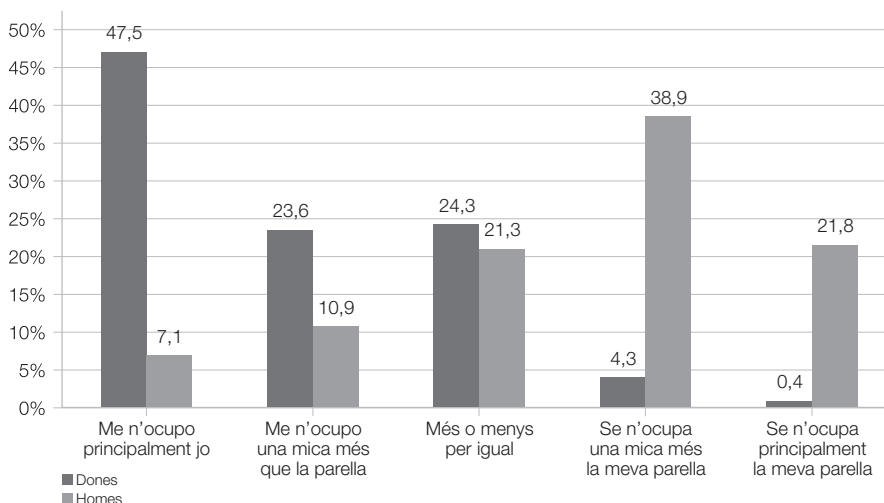
* Les dades són poc significatives estadísticament però s'ha optat per presentar-les atesa la seva importància analítica.

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

Les desigualtats de gènere persisteixen quan s'analitza el contingut de les tasques realitzades com a treball domèstic i familiar, així com la responsabilitat de fer-les. D'una banda, les tasques relacionades amb la cuina i la neteja de la llar i de la roba es mantenen com a tasques feminitzades; la compra i les gestions apareixen com les tasques més compartides entre els dos membres de la parella; i les reparacions de la llar com una tasca absolutament masculina. D'altra banda, el grau d'implicació varia segons aquesta divisió: la responsabilitat quasi exclusiva de les dones recau en les tasques més feminitzades i viceversa pel que fa a les reparacions de la llar. En canvi, la compra i les gestions són les tasques en què més distribució equitativa reconeixen subjectivament les persones enquestades. Aquesta divisió de tasques i responsabilitats no és casual, sinó que s'explica pels patrons i estereotips de gènere que persisteixen entre la joventut emancipada. Malgrat que els homes joves augmenten la seva implicació i responsabilitat en el treball domèstic, ho fan en aquelles tasques més agradables i menys estigmatitzades socialment. La compra i les gestions de la llar tenen una dimensió social que ni la cuina diària ni la neteja de la llar i de la roba tenen. A banda del component subjectiu de la satisfacció, aquesta divisió contribueix a invisibilitzar determinades tasques de la llar que les dones joves assumeixen, tal com varen fer les seves mares i àvies.

En el cas de tenir cura dels fills es manté la tendència d'una major responsabilitat femenina, si bé apareix com una de les activitats que amb més freqüència es reparteix de manera equitativa: el 24,3% de les dones i el 21,3% dels homes afirmen que tenen cura dels fills més o menys igual.

GRÀFIC 6.8. Responsabilitat en la cura de les criatures segons sexe. Joves de 15 a 34 anys que viuen en parella. Catalunya, 2012. Percentatge

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

Tanmateix, les dades mostren com la majoria de dones joves conserven el rol de principals cuidadores (47,5%) a diferència de la minoria d'homes joves en aquesta situació (7,1%). Novament es posa de relleu una major responsabilitat femenina vers el treball de cura que condiciona la disponibilitat de les dones vers el treball remunerat, tant pel que fa a les seves expectatives com pel que fa a la lògica del mercat laboral.

Aquesta major responsabilitat femenina en la cura dels fills és una de les raons que explica per què les dones joves estan pitjor situades que els homes joves dins del mercat de treball. Entre la població ocupada es mantenen les diferències de gènere respecte al grau d'implicació els fills, i són elles les que n'assumeixen el rol principal. La interiorització de la responsabilitat d'aquest treball de cura s'evidencia encara més quan s'observa que, entre la població aturada, el 63% de dones diu ocupar-se principalment dels fills front el 26,8% dels homes. Per tant, sembla possible afirmar que, en absència del treball remunerat, s'observa el pes de la socialització diferencial per raó de gènere entre les generacions joves en un moment cabdal del cicle de vital. De nou, l'atur apareix com una oportunitat per a la maternitat en el cas de les dones joves però la paternitat no sembla justificar la inactivitat en el cas dels homes joves.

TAULA 6.18. Responsabilitat en la cura de les criatures segons sexe i per activitat principal. Joves de 15 a 34 anys que viuen en parella. Catalunya, 2012. Percentatge*

Sexe	Activitat principal	Responsabilitat en la cura de les criatures					Total
		Principal ment jo	Una mica més que la meva parella	Més o menys igual	Una mica més la meva parella	Principal ment la meva parella	
Dones	Estudiant	66,7	33,3	0,0	0,0	0,0	100
	Ocupat/ada	37,6	24,1	32,4	5,9	0,0	100
	Aturat/ada	63,0	13,0	23,9	0,0	0,0	100
	Inactiu/iva	63,9	29,5	3,3	3,3	0,0	100
Homes	Estudiant	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	100
	Ocupat/ada	3,0	7,3	18,9	44,5	26,2	100
	Aturat/ada	26,8	19,5	26,8	19,5	7,3	100
	Inactiu/iva	0,0	0,0	80,0	20,0	0,0	100
Total	Estudiant	33,3	66,7	0,0	0,0	0,0	100
	Ocupat/ada	20,7	15,9	25,7	24,9	12,9	100
	Aturat/ada	46,0	16,1	25,3	9,2	3,4	100
	Inactiu/iva	59,1	27,3	9,1	4,5	0,0	100
	Estudiant	33,3	66,7	0,0	0,0	0,0	100

*Les dades són poc significatives estadísticament però s'ha optat per presentar-les atesa la seva importància analítica.

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

6.6. Oci

La joventut és una etapa del cicle de vida on l'oci té un protagonisme rellevant. D'una banda, perquè les activitats d'oci estan relacionades amb la disponibilitat de temps de disposició lliure personal, és a dir, un temps lliure d'obligacions. La condició d'estudiant entre la joventut facilita disposar d'aquest temps en la mesura que no hi ha responsabilitats de treball ni familiars. D'altra banda, les activitats d'oci representen un canal d'expressió de les identitats juvenils que es reafirmen i relacionen a través de les activitats culturals i de lleure. Ambdós aspectes són rellevants des de la perspectiva de gènere perquè permeten analitzar les diferències entre els joves i les joves amb relació a la disponibilitat de temps per a l'oci i el contingut de les activitats realitzades.

En primer lloc, si es considera que la disponibilitat de temps per a l'oci està relacionada amb la freqüència amb què es realitzen les activitats de lleure i culturals, s'observa que la meitat de la població ho fa regularment i l'altra meitat esporàdicament. El grup d'edat, entès com un indicador del cicle de vida, és la variable explicativa d'aquesta divisió: entre la joventut, els més joves fan més oci que els més grans amb independència del sexe. Aquesta tendència es mostra coherent amb la realitat social si es considera que als 16 anys es disposa de més temps lliure i es té més necessitat de cercar canals per construir i expressar una identitat social en l'àmbit públic i relacional aliè a l'esfera laboral o familiar.

Les diferències de gènere apareixen quan s'analitzen els resultats de la tipologia d'activitats d'oci presentada al capítol de Cultura i oci d'aquesta publicació⁴. L'oci relacional, cultural i digital són els tres grups més freqüents entre la població jove, si bé es distribueixen de manera diferent segons el sexe. En el cas de les joves, s'observa una major proporció del grup d'oci relacional (24), seguit de l'oci cultural (15,1) i, finalment, l'oci digital (7,8). En canvi, en el cas dels joves, s'inverteix l'ordre i apareix l'oci digital (22,7) per davant de l'oci relacional (16,5) i en darrer lloc l'oci cultural (7,7). Aquests percentatges posen de manifest una pràctica d'oci femenina caracteritzada per fer activitats de grup (sortir de nit, estudiar i fer esport) i culturals (lectura, música, cinema) i una pràctica d'oci masculina caracteritzada per la realització d'activitats digitals (lectura, comunicació, joc, descàrregues).

L'existència d'aquests patrons de comportaments diferenciats està relacionada amb la influència de determinats estereotips de gènere on les relacions socials tenen un component més femení i les activitats tècniques un component més masculí.

⁴ La tipologia permet classificar les persones joves segons les seves activitats culturals i d'oci. La tipologia està formada per cinc grups: el primer grup el formen joves que practiquen un oci relacional (anar a la discoteca, fer esport, sortir de nit, anar a concerts de música moderna, estudiar, quedar amb els amics, xatejar, participar en xarxes socials i descarregar-se pel·lícules, sèries i música d'Internet). El segon grup es caracteritza per pràcticament fer de tot, encara que destaca per la intensitat amb què realitza activitats d'oci cultural. El tercer grup també fa de tot, pràcticament, excepte les activitats culturals, i destaca per la realització d'activitats d'oci digital. El quart grup (oci esporàdic) fa alguna activitat d'oci a casa i quan surt ho fa per viatjar, fer excursions, anar a actes religiosos o quedar amb els amics. I el cinquè grup es caracteritza per realitzar amb molt poca freqüència aquest tipus d'activitats d'oci. Pot veure's informació detallada de la tipologia al capítol de Cultura i oci d'aquest Volum.

TAULA 6.19. Tipus d'activitats d'oci segons sexe. Joves de 15 a 34 anys. Catalunya, 2012. Percentatge

Sexe	Tipus d'activitats d'oci					Total
	Oci relacional	Oci cultural	Oci digital	Oci esporàdic	Oci de baixa intensitat	
Dones	24,0	15,1	7,8	30,1	23,0	100
Homes	16,5	7,7	22,7	26,6	26,6	100
Total	20,2	11,4	15,2	28,3	24,8	100

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

Aquests patrons de gènere es matisen quan es té en compte el nivell d'estudis finalitzat, si bé cal tenir present que aquesta variable també està relacionada amb el grup d'edat (els nivells d'estudis més alts són exclusius dels grups d'edat més grans, la qual cosa explica per què en el cas dels estudis superiors augmenten els percentatges en els grups d'oci esporàdic i de baixa intensitat). En qualsevol cas, en primer lloc s'observa que, a mesura que augmenta el nivell d'estudis, es redueixen les diferències entre els joves i les joves respecte a l'oci social, cultural i digital. I, en segon lloc, les dades mostren un canvi en l'ordre dels grups, de manera que les activitats culturals passen per davant de les relacionals en el cas de les dones i les relacionals per davant de les digitals en el cas dels homes.

TAULA 6.20. Tipus de pràctiques d'oci segons sexe i per nivell d'estudis. Joves de 15 a 34 anys. Catalunya, 2012. Percentatge

Sexe	Nivell d'estudis	Tipus d'activitats d'oci					Total
		Oci relacional	Oci cultural	Oci digital	Oci esporàdic	Oci de baixa intensitat	
Dones	Obligatori o inferiors	28,1	11,0	6,6	22,0	32,3	100
	Secundaris postobligatori	31,1	16,6	9,3	20,4	22,6	100
	Superiors	16,0	16,8	7,8	43,1	16,3	100
Homes	Obligatori o inferiors	12,7	5,4	27,7	18,5	35,7	100
	Secundaris postobligatori	22,8	8,8	26,8	24,6	17,0	100
	Superiors	14,7	9,8	11,3	40,4	23,8	100
Total	Obligatori o inferiors	20,4	8,2	17,15	20,2	34,0	100
	Secundaris postobligatori	26,9	12,7	18,0	22,5	19,8	100
	Superiors	15,3	13,3	9,5	41,7	20,0	100

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

Mentre que el contingut de les activitats d'oci està relacionat amb gènere i formació, la regularitat està relacionada amb el gènere i el cicle de vida, entenent que la presència o absència de responsabilitats laborals i familiars condiciona la disponibilitat de temps lliure per a les activitats d'oci. Així, al costat del grup d'edat, l'emancipació actua com una variable molt explicativa a l'hora d'analitzar els resultats: la majoria de població emancipada se situa en les categories d'oci esporàdic i de baixa intensitat, mentre que la majoria de població no emancipada se situa en les altres tres categories. Des de la perspectiva de gènere, s'observa que l'emancipació afecta més les dones que els homes: les no emancipades són més actives que els seus homòlegs masculins, les emancipades són menys actives però més esporàdiques que ells.

TAULA 6.21. Tipus d'activitats d'oci segons sexe i situació d'emancipació. Joves de 15 a 34 anys. Catalunya, 2012. Percentatge

Sexe	Emancipat/ada	Tipus d'activitats d'oci					Total
		Oci relacional	Oci cultural	Oci digital	Oci esporàdic	Oci de baixa intensitat	
Dones	Sí	9,2	13,8	5,8	39,6	31,6	100
	No	41,6	16,9	10,1	18,8	12,7	100
Homes	Sí	11,5	8,1	11,6	31,4	37,4	100
	No	21,3	7,3	33,1	21,9	16,4	100
Total	Sí	10,3	11,1	8,6	35,7	34,4	100
	No	30,7	11,7	22,5	20,5	14,7	100

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

La importància del cicle de vida queda reforçada quan es té en compte la presència de les criatures entre les persones que viuen en parella, que redueixen a percentatges testimonials la seva presència als grups d'oci relacional, cultural i digital. Cal tenir present que la majoria de fills de les persones joves enquestades es troben en el període inicial de la seva vida i, per tant, requereixen molta atenció i dedicació per part dels pares.

Un aspecte que afecta els homes i les dones, si bé sembla tenir una incidència més gran en les dones entre les quals els percentatges d'oci de baixa intensitat s'equiparen als d'oci esporàdic. La qual cosa vol dir que, per a moltes dones, les criatures suposen deixar de fer activitats d'oci a dins de casa i culturals quan surten. Aquest canvi redueix les diferències respecte als homes, per bé que es tracta d'una reducció negativa en representar una pèrdua de temps de lliure disposició personal per part de les dones atesa la responsabilitat de tenir cura dels fills.

TAULA 6.22. Tipus d'activitats d'oci de la població segons sexe i per haver tingut criatures. Joves de 15 a 34 anys que viuen en parella. Catalunya, 2012. Percentatge

Sexe	Té criatures	Tipus d'activitats d'oci					Total
		Oci relacional	Oci cultural	Oci digital	Oci esporàdic	Oci de baixa intensitat	
Dones	Sí	1	3,3	3	46,7	46,1	100
	No	6,6	16,2	8,6	44	24,5	100
Homes	Sí	1,7	3,5	7,4	38	49,3	100
	No	7	10,5	10,5	30	42,2	100
Total	Sí	1,35	3,4	5,2	42,35	47,7	100
	No	6,8	13,35	9,55	37	33,35	100

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

6.7. Salut

Les pràctiques i les activitats desenvolupades diàriament per les persones joves (estudis, treball remunerat, treball domèstic, oci...) poden condicionar el seu estat de salut. En la mesura que les transicions dels joves i de les joves dibuixen trajectòries diferents segons la presència i l'absència de determinades pràctiques i activitats, resulta interessant estudiar l'estat de salut des de la perspectiva de gènere. Per fer-ho, s'utilitza una tipologia que inclou quatre grups diferenciats segons l'estat i els hàbits de salut de l'individu⁵.

D'entrada, s'observa el mateix percentatge d'homes i dones en el grup A, que es pot considerar el més saludable en termes d'hàbits i estat de salut. Es tracta del grup que aglutina més persones en ambdós gèneres i, per tant, en aquest sentit es podria parlar en termes igualitaris. Tanmateix, cal tenir present que és el grup relativament més jove, per tant, més unificat en termes de pràctiques i activitats ja que bona part de les persones que integra són estudiants no emancipats. En canvi, la resta de grups mostren diferències de gènere rellevants que coincideixen amb el cas de persones més grans que han finalitzat la transició educativa. Sembla, doncs, que les diferències de gènere apareixen novament relacionades amb les transicions laborals, domèstiques i familiars. En aquest sentit, s'observa una major presència dels joves, en comparació a les joves, en els grups B i D on destaquen els hàbits poc saludables i les conductes de risc. Per contra, el percentatge de dones en el grup C (33,3%) supera els homes (20,1%) sent més freqüent entre les joves els hàbits saludables però un pitjor estat de salut mental relacionat, sobretot, en qüestions laborals.

⁵ Al capítol de Salut d'aquesta publicació s'ha elaborat una tipologia que permet classificar el conjunt de les persones joves segons l'estat i els hàbits de salut. La tipologia està formada per quatre grups: les persones incloses al grup A es caracteritzen per tenir hàbits i estat de salut saludable; el B inclou els i les joves que tenen un bon estat de salut i hàbits saludables però amb alguna pràctica nociva; el C engloba els qui tenen hàbits saludables però un pitjor estat de salut psicosocial que els grups A i B; i les persones del grup D es caracteritzen per practicar conductes de risc i tenir un pitjor estat de salut psicosocial que les persones dels grups A i B. Pot veure's informació detallada de la tipologia al capítol de Salut.

Un dels factors explicatius d'aquestes diferències cal cercar-lo en el pes dels patrons de gènere basats en estereotips i el valor social en termes de masculinitat de determinats consums nocius per a la salut.

TAULA 6.23. Tipus d'estat i hàbits de salut segons sexe. Joves de 15 a 34 anys. Catalunya, 2012. Percentatge

Sexe	Tipus d'estat i pràctiques de salut				Total
	Grup A	Grup B	Grup C	Grup D	
Dones	35,9	24,9	33,3	5,9	100
Homes	35,6	30,8	20,1	13,5	100
Total	35,7	27,9	26,6	9,7	100

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

Considerant que el grup A i el grup B són els més saludables, s'observa que en termes globals la salut dels joves (66,4%) està una mica millor que la salut de les joves (60,8%). Contràriament, el grup C i el grup D són els que registren un pitjor estat de salut que, en termes globals, afecta el 39,2% de dones i el 33,6% d'homes. La raó d'aquesta diferència també cal cercar-la en els efectes que l'activitat principal té sobre la salut. Mentre que en el grup B la majoria de persones està ocupada, en el grup C destaquen les situacions de precarietat laboral i en el grup D sobresurt l'atur. Malgrat que la inactivitat també és una característica dels grups C i D, sembla possible apuntar que la precarietat femenina pot afectar l'estat de salut psicosocial mentre que l'atur masculí pot afectar l'estat de salut psicosocial, així com algunes conductes de risc per a la salut. Tot plegat, evidenciaria que les conseqüències en termes de salut davant les dificultats per desenvolupar el projecte de vida ideat també tenen rostre de gènere.

6.8. Participació i política

L'anàlisi de la participació política de la joventut des de la perspectiva de gènere posa de manifest diferències significatives entre els joves i les joves, alhora que subratlla un canvi generacional respecte a la implicació femenina en la vida pública en general i en la política en concret. La tipologia d'implicació i participació política presentada al capítol de Participació i política⁶ està formada per tres grups amb una implicació i participació política més o menys elevada (integrats, multiparticipatius i reivindicatius) i tres grups caracteritzats per

6 Al capítol de Participació i política s'ha elaborat una tipologia que permet classificar el conjunt de les persones joves segons les seves actituds i pràctiques de participació política. La tipologia està formada per sis grups: els integrats passius són joves que tenen una alta confiança en el sistema institucional; els multiparticipatius implicats són els que es mostren més implicats i participatius en qüestions polítiques i socials; entre els reivindicatius desafectes hi ha joves que són molt participatius en formes de protesta tot i que també participen activament en les eleccions; el que caracteritza els abstencionistes crítics és que no participen a les eleccions i tenen actituds de desafecció política però es mostren actius en formes de protesta; entre els alineats desmobilitzats, les variables de participació mostren nivells molt baixos però molts d'aquests joves manifesten sentir-se propers a algun partit polític; finalment, entre els joves apàtics, hi trobem nivells molt baixos de participació i de vinculació amb la política. Pot veure's informació detallada de la tipologia al capítol de Participació i política d'aquest Volum.

la manca de participació (abstencionistes, desmobilitzats i apàtics). Tot i que els tres grups de participació sumen la majoria entre els joves i les joves, s'hi distribueixen de manera diferent. En el cas de les dones, tenen una major representació com a reivindicatives (25%), com a multiparticipatives (19,6%) i finalment com a integrades (12,9%).

En canvi, en el cas dels homes, té més importància la multiparticipació (23,8%), seguida de la reivindicació (17,4%) i la integració (17,2%). Els vuit punts de diferència en la categoria reivindicatius i els cinc punts de diferència en la categoria integrats posen de relleu que les joves que participen se senten menys identificades i mostren menys confiança amb el sistema polític que els joves. Les dones s'expressen amb més freqüència que els homes a través de formes de protesta alternatives a les institucionalitzades. Aquesta major desconfiança de les joves es tradueix en una menor implicació amb les institucions polítiques. Fins a quin punt aquest fet està relacionat amb el caràcter tradicionalment masculí de l'esfera política? És difícil respondre aquesta pregunta amb les dades analitzades, però és possible plantejar la hipòtesi que malgrat l'augment de la participació política femenina d'ençà de la democràcia, la naturalesa i la inèrcia de les institucions del sistema establert encara atreu més els homes que les dones.

TAULA 6.24. Tipus d'implicació i participació política segons sexe. Joves de 15 a 34 anys. Catalunya, 2012. Percentatge

Sexe	Tipus d'implicació i participació política						Total
	Integrats/ des passius	Multipar- ticipatius/ ves impli- cats	Reivindi- catius/ves desafectes	Absten- cionistes crítics	Alineats desmobilit- zats	Apàtics/ apàtiques	
Dones	12,9	19,6	25,0	11,6	14,1	16,7	100
Homes	17,2	23,8	17,4	10,5	13,1	18,1	100
Total	15,0	21,7	21,2	11,0	13,6	17,4	100

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

Com en apartats anteriors, s'observa que el cas de la participació i la implicació política de la joventut també està influenciada pel cicle de vida. En aquest cas, si s'analitza la tipologia construïda segons la situació d'emancipació, s'observa que els percentatges varien en sentit contrari entre els joves i les joves. Mentre que en el cas de la població no emancipada la suma dels percentatges femenins en les tipologies participatives supera lleugerament els masculins, en el cas de la població emancipada s'observa el contrari. A més d'aquest fet que comporta que els emancipats participen més que les emancipades, l'emancipació afecta en sentit contrari segons el gènere: augmenten els percentatges de dones i disminueixen els percentatges d'homes en les tipologies no participatives.

TAULA 6.25. Tipus d'implicació i participació política segons sexe i per situació d'emancipació. Joves de 15 a 34 anys. Catalunya, 2012. Percentatge

Sexe	Emancipació	Tipus de participació i implicació política						Total
		Integrats/des pas-sius	Multipar-ticipatius/ves impli-cats	Reivindi-catius/ves desafe-c-tes	Abst-en-cionistes crí-tics	Alineats desmobi-litzats	Apàtics/apàtiques	
Dones	Si	13,2	20,9	21,3	11,1	16,4	17,1	100
	No	12,4	17,4	31,7	12,4	10,3	15,8	100
Homes	Si	16,3	27,5	16,9	9,6	11,2	18,4	100
	No	18,1	19,1	18,1	11,6	15,3	17,9	100
Total	Si	14,7	24,2	19,1	10,3	13,8	17,75	100
	No	15,2	18,2	24,9	12	12,8	16,85	100

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

Aquestes tendències es poden explicar des de la perspectiva del cicle de vida en la mesura que l'augment de les responsabilitats domèstiques i familiars emergeix com una de les principals causes de la manca de participació i implicació femenina en la vida política. Si s'analitza la població que més participa, l'emancipació està relacionada amb una major confiança amb el sistema polític, sobretot en el cas dels homes, on el grup multiparticipatius passa del 19,1% al 27,5%, mentre que en el cas de les dones passa del 17,4% al 20,9%.

El gran canvi en les dones joves emancipades es troba en el grup reivindicatives, on el percentatge decreix del 31,7% al 21,4%. En aquest sentit, es pot pensar que una part de les dones reivindicatives esdevenen multiparticipatives amb la transició domèstica, però una altra part es desmobilitza amb l'emancipació. En aquest segon cas, es pot pensar que la manca de confiança amb el sistema coincideix amb la pèrdua de temps de lliure disposició personal per a participar en les formes de protesta alternatives.

6.9. Polítiques socials

La manca de confiança amb el sistema polític actual de les joves en comparació als joves es confirma quan s'analitzen les preocupacions de la joventut amb relació al context actual que, en clau catalana, inclou un doble eix: el social i el nacional. La majoria de joves perceben com a principal problema de Catalunya la manca d'oportunitats laborals, la crisi econòmica i les relacions amb Espanya. Els percentatges concrets per a cada problema mostren lleugeres diferències entre els joves i les joves: elles una mica més preocupades per les qüestions socials i ells una mica més preocupats per les qüestions nacionals.

TAULA 6.26. Principal problema de Catalunya segons sexe. Joves de 15 a 34 anys. Catalunya, 2012. Percentatge

Sexe	Principal problema de Catalunya									
	Atur / Precarietat laboral / Manca d'oportunitats laborals	Crisi econòmica o del sistema / Crisi (en general)	Insatisfacció amb la política	Relacions Catalunya-Espanya / Massa dependència d'Espanya	Immigració	Accés a l'educació / Retallades en educació / Qualitat de l'educació	Sanitat / Retallades en sanitat	Retallades (en general)	Funcionament de l'Administració pública / Burocràcia	Altres
Dones	31,2	20,9	7,1	8,4	2,0	7,8	2,7	2,6	4,3	13,1
Homes	27,3	19,8	9,1	11,9	4,1	2,9	1,5	3,1	5,8	14,6
Total	29,2	20,3	8,1	10,5	3,0	5,3	2,1	2,8	5,0	13,8

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

Malgrat que l'anàlisi global coincideix, el detall de les dades apunta diferents matisos en la percepció de la situació actual entre els joves i les joves. Aquests matisos s'evidencien quan es pregunta pel principal problema propi. L'atur segueix acumulant els percentatges més elevats però en aquest cas els joves superen les joves. En canvi, les dades mostren una pèrdua de la preocupació per la crisi en general i per les relacions amb Espanya, alhora que augmenta el percentatge de persones que viuen com a problema principal les conseqüències de les retallades, especialment en l'àmbit de l'educació. En concret, aquesta preocupació és la segona entre les joves (20,3%), tot doblant el percentatge dels joves (11,8%).

TAULA 6.27. Principal problema propi segons sexe. Joves de 15 a 34 anys. Catalunya, 2012. Percentatge

Sexe	Principal problema propi									
	Atur / Precarietat laboral / Manca d'oportunitats laborals	Crisi econòmica o del sistema / Crisi (en general)	Insatisfacció amb la política	Relacions Catalunya-Espanya / Massa dependència d'Espanya	Immigració	Accés a l'educació / Retallades en educació / Qualitat de l'educació	Sanitat / Retallades en sanitat	Retallades (en general)	Transport públic (mancances i preu) / Manca d'infraestructures / Preu de la benzina	Cap problema
Dones	28	13,7	1	0,6	0,9	20,3	4,8	3,2	6	21,4
Homes	32	14,4	1,9	2,2	1,7	11,8	2,5	2,9	3,9	26,7
Total	30	14,05	1,45	1,4	1,3	16,05	3,65	3,05	4,95	24,05

Font: Enquesta a la joventut de Catalunya 2012 (Direcció General de Joventut)

Són diversos els factors que poden explicar les variacions en les preocupacions dels joves i les joves. Entre tots, sembla necessari subratllar la importància que la transició educativa té en la trajectòria vital de les joves. A l'inici del capítol s'ha plantejat que l'accés a l'educació era una de les millors garanties d'equitat entre els joves i les joves. Al final del capítol, es posa de relleu que algunes joves són conscients d'aquest fet.

6.10. Conclusions

Aquest capítol s'ha aproximat a la transició educativa, laboral, domiciliària i familiar de les persones joves des de la perspectiva de gènere per tal d'analitzar fins a quin punt els joves i les joves disposen de les mateixes oportunitats per afrontar-les. Aquesta anàlisi ha tingut en compte el conjunt de factors estructurals que poden condicionar les transicions juvenils, si bé ha atorgat una especial rellevància al cicle de vida, amb l'objectiu de matisar el sentit del canvi generacional en les relacions de gènere entre la població jove.

A partir de les dades analitzades, es pot concloure que només existeix igualtat d'oportunitats en la transició educativa i, per tant, que persisteixen les desigualtats de gènere en la transició laboral, domiciliària i familiar. Les dones joves tenen un nivell educatiu més elevat que els homes joves però estan pitjor situades dins del mercat laboral (temporalitat, categoria socioprofessional, ingressos) que els seus homòlegs masculins. Les dones joves s'emancipen una mica abans que els homes joves però el treball domèstic i familiar està desigualment distribuït per raó de gènere. La persistència d'aquesta divisió sexual del treball dins l'àmbit domèstic és el que posa límits al canvi generacional que representa la millora del nivell educatiu de les joves. Una millora que no ha esdevingut la garantia de la igualtat d'oportunitats tal i com varen imaginar molts pares d'ençà de la democràcia, quan van oferir a fills i filles les mateixes possibilitats d'estudiar. Aquests pares varen contribuir a la idea que l'educació era la millor garantia per a la igualtat d'oportunitats en l'àmbit públic i es varen oblidar d'actuar igualitàriament en l'àmbit privat de la família. El resultat és una socialització diferencial per raó de gènere que condiciona les maneres de viure i pensar la vida quotidiana entre els joves i les joves. En aquest sentit, cal apuntar dues qüestions. D'una banda, que existeixen diferències entre les joves molt vinculades al nivell educatiu. I, d'altra banda, que no totes les joves comparteixen les mateixes possibilitats per accedir a l'educació i que la classe social d'origen n'és un element clau.

En qualsevol cas, el projecte vital d'ells s'articula entorn de la transició laboral mentre que el projecte vital d'elles combina la transició laboral i familiar. La combinació no és fàcil i sovint el pes de la transició familiar condiciona la transició laboral malgrat l'èxit en la transició educativa. Tot plegat s'evidencia quan les dades mostren la influència que el cicle de vida (a partir del fet de tenir fills) exerceix en tots els àmbits analitzats al llarg del capítol: educació, treball remunerat, mobilitat, treball domèstic, oci, participació i polítiques socials. Al final, s'observa que la maternitat condiciona més les transicions juvenils que la paternitat.

En conclusió, es pot afirmar que les joves són les protagonistes del canvi generacional perquè la millora del nivell educatiu esdevé una garantia per a la seva presència en l'àmbit públic. Alhora que els joves són els protagonistes dels límits d'aquest canvi generacional

perquè continuen menys presents que les joves en l'àmbit domèstic. El pes del cicle de vida matisa l'impacte del canvi generacional ja que, com més a prop estan els joves i les joves d'assolir l'autonomia de la vida adulta, més augmenten les diferències de gènere. Una qüestió que es formula com a hipòtesi i caldrà validar en els propers anys.

Bibliografia

CARRASQUER, P. (1998). "Jóvenes, empleo y desigualdades de genero". A: *Cuadernos de Relaciones Laborales*, núm. 11, p. 55-80.

MORENO, S. (2009). "Uso del tiempo, desigualdades y ciclo de vida". A: *Política y sociedad*, núm. 46 (3), p. 191-202.

TORNS, T. i MORENO, S. (2008). "La conciliación de las jóvenes trabajadoras: nuevos discursos, viejos problemas, mismas soluciones". A: *Revista de Estudios de Juventud*, núm. 83, p. 101-119.